

USTANIČKA FRUŠKA GORA

SPOMENIK PALIM BORCIMA NOB-A I ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA - LEZIMIR

USTANIČKA I SLOBODARSKA FRUŠKA GORA (1941-1945)

Drugi svetski rat na teritoriji Kraljevine Jugoslavije započeo je njenim slomom u aprilu 1941. a zatim i njenim komadanjem. Srem je bio deo fašističke, kvasilniške Nezavisne Države Hrvatske. Već u jesen iste godine na Fruškoj gori su se formirale prve partizanske jedinice: prvo Frušogorski, a zatim i Podunavski partizanski odred koji su kanalisali oružanu borbu naroda protiv fašista – ustaša i Nemaca.

Sremški partizani su u leto uspešno organizovali prikupljanje žita za potrebe naroda i partizanskih boraca, a u jesen 1942. stvorili slobodnu teritoriju na Fruškoj gori koja je „obuhvatala preko 40 naseljenih mesta“. Tokom ofanziva Nemaca i ustaša 1942, 1943. i 1944. masovno je stradalo srpsko stanovništvo, Jevreji, Romi i antifašisti svih nacionalnosti.

Stradala je baština srpskog naroda među kojom su bila čitava naselja i frušogorski manastiri. Spaljeni i raseljeni su Ledinci, Rakovac, Bešenovski Prnjavor, Grgeteg, Velika Remeta, Pribina Glava i Đipša. Oružani okršaji partizana protiv fašista nastavili su se tokom 1943. i 1944. da bi posle oslobođenja Beograda jedinice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i Crvene armije, posle proboja Sremskog fronta u aprilu 1945. oslobodile Srem i Frušku goru.

Šezdesetih godina prošlog veka Fruška gora je proglašena područjem od posebnog značaja za Narodnooslobodilačku borbu (NOB) u Vojvodini kada je osnovan Fond za obeležavanje svih mesta značajnih za tu epohu, raspisan konkurs za idejno rešenje, a zatim prema pobeđničkom predlogu arhitekte Milorada Berbakova uređen je veći deo prostornih celina i objekata na Fruškoj gori.

SVETIONICI SLOBODE SIMBOL ANTIFAŠISTIČKE BORBE

Spomenik „Sloboda“ na Iriškom vencu najmonumentalniji je simbol Narodnooslobodilačke borbe na Fruškoj gori. Ovo delo vajara Sretena Stojanovića prikazano je publici na Dan ustanka naroda Srbije 7. jula 1951. Prostorno rešenje, zatim figura žene na vrhu obeliska i zbijene grupe partizana na prvom nivou, te prizori borbe i stradanja naroda datih na frizovima jasni su opisi osvajanja slobode.

Spomenik je reprezentativni primer memorijalizacije Drugog svetskog rata kroz gloriifikaciju žrtava koje su podneli civili, te muškarci i žene u partizanskim redovima.

Istovremeno, to je afirmacija ideja otpora fašizmu, narodne revolucije i slobode na putu stvaranja i negovanja antifašističke tradicije.

SPOMEN-OBELEŽJE ROHALJ BAZE

Do Drugog svetskog rata tu se nalazio zaselak Stari Divoš gde je živelo dvadesetak rusinskih porodica, a prema prezimenu jedne od njih, u čijoj kući su partizani boravili, prostor je nazvan Rohalj baze. Već u jesen 1941. ovde je bio siguran prostor za partizanske borce i narod Fruške gore. Tu su se nalazile žitne baze, pekara, klanica, radionice za popravku oružja i oruđa, baza za oporavak ranjenika i boraci i povremeno sedište Štaba Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Srema. Odavde su polazili transporti za snabdevanje vojvodanskih partizanskih jedinica koje su prešle u Bosnu.

SPOMEN-KOMPLEKS ROHALJ BAZE

SPOMENIK „SLOBODA“

Tokom ofanziva fašista protiv partizanskih boraca i naroda prostor Rohalj baza bio je 1942, 1943. i 1944. porište ogorčenih borbi. U blizini, na Sučakovom izvoru nalazi se Spomen-česma posvećena 2. četi Frušogorskog partizanskog odreda, čiji je to bio rejon delovanja. Ovde je 1942. osnovana i 5. četa Frušogorskog partizanskog odreda. Uređenje prostora planirano je započeto sedamdesetih godina prošlog veka.

Prema projektu arhitekte Milorada Berbakova zaštićeni su zatečeni grobovi partizanskih boraca, izgrađen amfiteatar, rekonstruisana Rohaljeva kuća, gde je smeštena i odgovarajuća izložbena postavka i izgrađen prilazni put.

SPOMEN-KOMPLEKS JABUKA

OD HAJDUČKOG BREGA DO LETENKE

Na izletištu Letenka je danas Škola u prirodi Pokrajinskog zavoda za sport i medicinu sporta, smeštena u nekadašnjem Omladinskom naselju Letenka izgrađenom 1975. To je prostor zaštićene prirode unutar Nacionalnog parka „Fruška gora“.

Istovremeno, Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture pod prethodnu zaštitu stavio je objekte, spomenike i grobove u okviru Letenke i oko nje. U taj korpus spada i grob Spasenije Ignjatović i Makse Perišina pored Partizanskog puta i Spomenik posvećen Frušogorskom partizanskom odredu na potesu Hajdučki breg u neposrednoj blizini.

SPOMEN-KOMPLEKS JABUKA

Spomen-kompleks Jabuka – „svetionik i cvet slobode ustaničke Vojvodine“ je tokom Drugog svetskog rata bio prostor okupljanja prvih partizana i aktivnosti Frušogorskog partizanskog odreda i mesto gde je 1943. osnovana 8. vojvodanska Narodnooslobodilačka udarna brigada. Tada je širi prostor Jabuke najčešće bio slobodna teritorija, siguran prostor za narodne zbegove, ali i prvomajske proslave, partizansku bolnicu i povremeno sedište Štaba Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Srema, te mesto gde se nalazilo partizansko groblje. Prema projektu arhitekte Milorada Berbakova prostor je uređen 1974.

RAKOVAČKA EPOPEJA

Spomenici NOB-a u nevelikom frušogorskom selu, Rakovac su paradigma oružane borbe protiv ustaša i Nemaca i stradanja naroda tokom odmazde fašista. Spomen-obeležje Kamenolom podignut je na mestu gde su „meštani Rakovca i radnici Kamenoloma svrstani u dve borbene desetine“ u septembru 1941. položili Partizansku zakletvu. Tekst zakletve ispisan je u unutrašnjosti spomenika, a imena poginulih

SPOMEN-OBELEŽJE KAMENOLOM – RAKOVAC

CIGANSKI LOGOR

partizanskih boraca svrstana na jednoj tabli, kao i imena pobijenih Rakovčana na dve table, odmah do centralnog spomenika, svedoče razmere stradanja naroda. Ispred su podignute betonske vertikale koje streme u visinu simbolišući uvek prisutnu težnju za slobodom.

U mestu je Spomenik „Stručica“, rad arhitekte Mirka Krstonošića, koji obeležava mesto gde su u avgustu 1942. poginuli Đorđe Marković i Veljko Paunović, komandant i komesar Štaba Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Srema, kao i partizanski borac i kurir, Zencel Hunjadi.

O JUNAKINJI I JUNAKU

Borba na život i smrt protiv ustaša i Nemaca u narodnom pamćenju zadržala je mnoge junake i junakinje među kojima su Radinka Vitasović Lepinjica (1924-1943) i Boško Palkovljević Pinki (1920-1942). Radinka Vitasović, skromna devojka iz Lačarka, u julu 1942. je postala bolničarka, a zatim i partizanka sa puškom u ruci Frušogorskog partizanskog odreda. Tokom borbe sa Nemicima kod Neština teško je ranjena, a izdahnula je na putu ka Širokom dolu gde se nalazila partizanska bolnica. Radinkina braća Trivun, Ranko i Stevo takođe su stradali tokom Narodnooslobodilačke borbe, ipak pogibija devetnaestogodišnje partizanke ostavila je neprikosnoveni trag u sećanjima naroda i poeziji inspirisanaj partizanskom borbom, kao što potvrđuje pesma Bogdana Čičlića „Na Širokom dolu“:

...*Pod divljakom - kruškom na Širokom dolu, skupila se četa sremskih partizana. Iskopana raka rastvorila krilo. Borac-Lepinjica umrla od rana...*

Boško Palkovljević je tokom dvadeset dve godine života uspeo da bude član Okružnog komiteta Saveza komunističke omladine Jugoslavije, jedan od prvih partizana na Fruškoj gori, zamenik komandanta Frušogorskog partizanskog odreda, onaj koji je, uz nekoliko starijih komunista, uspešno prihvatio komuniste pobege iz Mitrovačkog zatvora 1941, jedini koji se prihvatio zadatka i uspeo da u januaru 1942. uspostavi kontakt sa Vrhovnim štabom Narodnooslobodilačke borbe i Partizanskih odreda Jugoslavije u Bosni.

SPOMENIK NA MESTU POGIBIJE BOŠKA PALKOVLEVIĆA PINKIJA

Ipak, ovi nanizani podaci koje nudi istoriografija ne govore o tome koliko je on u narodnom predanju i sećanju bio div-junak, onaj koji je činio čuda podvizima kao što su dizanje u vazduh železničke kompozicije i mosta, ili u direktnom sukobu sa fašistima.

Njegova pogibija u blizini Širokih ledina 1942. je bila hrabrost i žrtva koju je spremno podneo štiteći narodni zbeg. Smrt borca za slobodu nikad nije konačna, jer san o slobodi živi u njegovim delima.

Za narodnog heroja proglašen je još 1943. a njegovi posmrtni ostaci su preneti na Spomen groblje u Sremskoj Mitrovici. U blizini Širokih ledina na mestu njegove pogibije danas je spomen-obeležje koje retko ko može pronaći.

SPOMEN-OBELEŽJE LEPINJICIN GROB

IZLETIŠTE BRANKOVAC

Glavna literatura:

- Duško, M. Kovačević. „Istorija Fruške gore u Drugom svetskom ratu“ u: Fruška gora ur. Nebojša Jovanović. 207-217. Beograd: Zavod za udžbenike, 2007.
- Maček, Jovan. Spomenici revolucije Vojvodine. Novi Sad: Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture Vojvodine, 1987.
- Spisak spomen-kompleksa i spomen obeležja NOB-a u širem rejonu Patrizanskog puta preuzet je iz Prostornog plana Područja posebne namene Fruška gora (nacrt), JP Zavoda za urbanizam Vojvodine Novi Sad, 2018.

O GRADITELJIMA SPOMENIKA NOB NA FRUŠKOJ GORI

Po projektu arhitekte Milorada Berbakova uređen je veći deo prostornih celina i objekata na Fruškoj gori, a ovde treba spomenuti i vajara Sretena Stojanovića („Sloboda“, Iriški venac), vajara Pavla Radovanovića (spomenici u Ležimiru, Sremskim Karlovcima i Ledincima), arhitektu Mirka Krstonošića („Stručica“, Rakovac), Zoricu Keljinu-Isaković i Miodraga Nedeljkovića (Partizansko spomen-groblje i spomen-obeležje žrtvama fašističkog terora – Sviloši).

DUŽ PARTIZANSKOG PUTA

Frušogorska transverzala – najstarija (osn. 1956) i najveća (164,7km) planinarsko-rekreativna staza u Srbiji, ima sledeće kontrolne tačke duž Partizanskog puta: Rohalj-baze, Jabuka, Crveni čot, Brankovac, Zmajevac, Iriški venac, TV toranj.

Više informacija možete pronaći na internet stranici: <http://planinari.org.rs/transverzale/fruskogorska.html>

Frušogorski maraton je najstarija i najuglednija sportska i rekreativna manifestacija u ovom delu Evrope, koja se u kontinuitetu održava već četiri decenije.

Okuplja ljubitelje pešačenja, rekreativce i takmičare koji se svake godine krajem aprila ili početkom maja okupe na Fruškoj gori da bi savladali jednu od mnogih ponuđenih staza. Za 2021. ljubiteljima planinarenja, pešačenja i boravka u šumama Fruške gore ponuđeno je 19 staza od kojih je 14 za rekreativce. Pet staza su takmičarske, sertifikovane od Međunarodne pešačke asocijacije. Među kontrolnim tačkama unutar 19 ponuđenih staza nalaze se i one duž Partizanskog puta: Papratski do, Letenka, Crveni čot, Brankovac, Zmajevac, Kraljeva stolica, TV toranj i Astal.

Više informacija možete pronaći na internet stranici: www.fruskogorski-maraton.com/staze-maratona/

Bukovački maraton je sportsko rekreativna manifestacija koju već skoro dve decenije, drugog vikenda u septembru, organizuje Planinarsko društvo „Vilina Vodica“ iz Bukovca. Među ponuđenim stazama su i one na čijim se trasama nalaze kontrolne tačke raspoređene duž Partizanskog puta: TV toranj, Sportski centar Gusle i Iriški venac.

Više informacija možete pronaći na internet stranici: <http://www.vilinavodica.org.rs/>

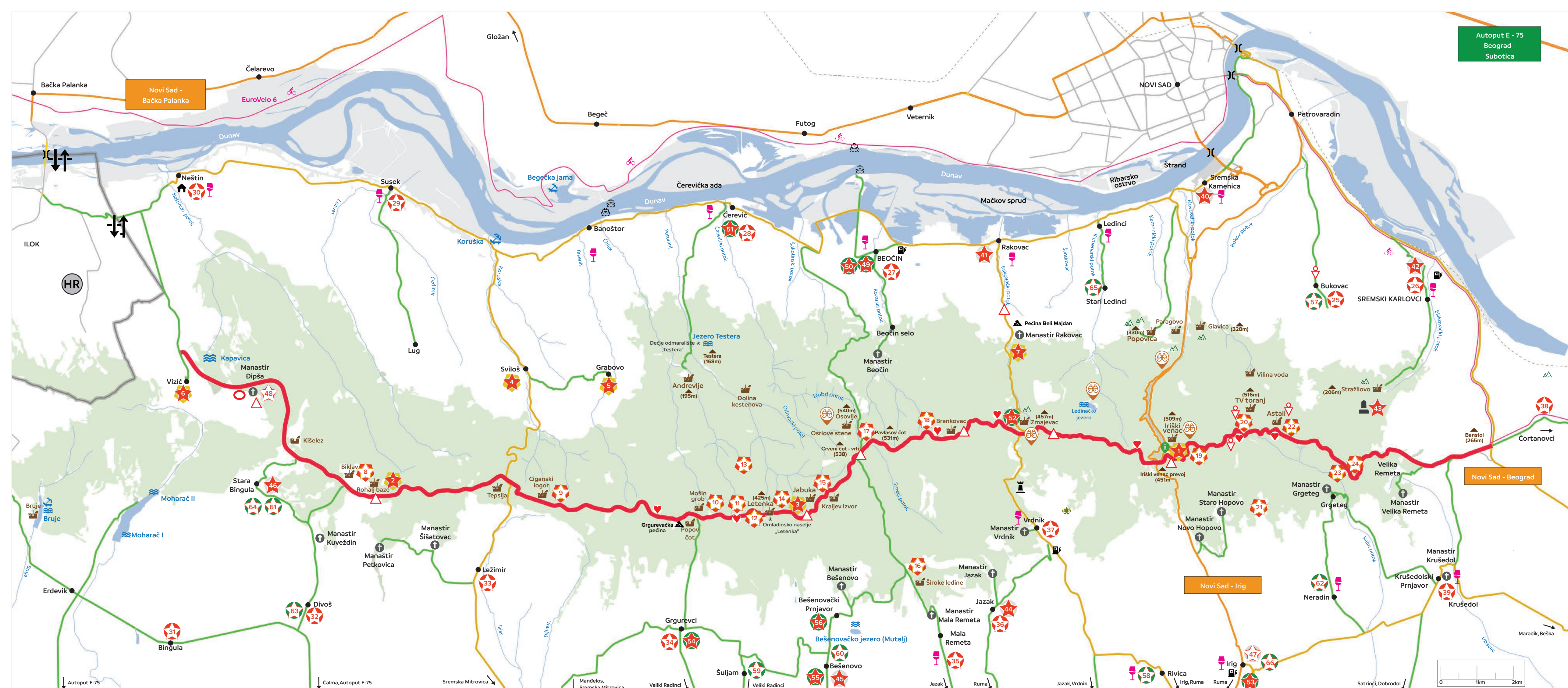
Transverzala Sremski front ima osam kontrolnih tačaka od kojih je poslednja, manastir Đipša, u obuhvatu ove karte.

Više informacija možete pronaći na internet stranici: www.planinari.org.rs/transverzale/sremskifront.html

Ljubitelji planinarenja ili šetnji Fruškom gorom, imaju mogućnost da izaberu neki od mnogih ponuđenih tradicionalnih programa koje organizuju novosadska planinarska društva. Među programima najdužu tradiciju ima „Pešačenje u prirodi“ PSD „Železničar“. Danas postoji ponuda pešačenja, „šumarenja“, pešačenja za početnike, za decu sa roditeljima ... za gotovo svaki dan u sedmici koje organizuju PD „Vilina vodica“, PSD „Poštar“ PD „Fruška gora“, PD „Naftaš“ (za članove) o čemu redovno obaveštava Turistička organizacija Grada Novog Sada.

IRIŠKI VENAC

Autoput E - 75
Beograd -
Subotica

Novi Sad - Beograd

Novi Sad - Irig

LEGENDA

- Partizanski put
- Državni putevi I B reda, Novi Sad – Irig, Bačka Palanka–Novi Sad
- Državni putevi II A reda
- Neštín – Beočin – Sremska Kamenica
- Novi Sad – Sremski Karlovci – Beograd
- (Koruška) Sviloš – Ležimir – Sr. Mitrovica
- Državni put II B reda
- Rakovac – Zmajevac – Vrdnik – Irig, Krušedol – Maradić
- Opštinski putevi
- Ulice
- - Pruga Beograd-Budimpešta
- Reka
- Potok
- Most
- Jezero
- Plaža
- Biciklistička staza EuroVelo 6
- Skela
- Državna granica
- Granični prelaz
- Benzinska pumpa
- Banja - Wellness/spa
- Izletište
- Grob Branka Radičevića
- Vidikovac
- Visinska tačka (m)
- Planinarski dom
- Manastir
- Vinski centri
- Kuća u Neštínu
- Pećina
- Vrdnička kula
- Informativni centar Nacionalnog parka „Fruška gora“ Iriški venac bb. Radno vreme: ponedjeljak-nedelja 08:00-16:00. U okviru IC posetioci mogu pogledati prirodnačku postavku koja reprezentuje bogatstvo parka, dobiti informacije o turističkoj ponudi, dogovoriti usluge vodiča i dr.

Više: www.npruskugora.co.rs/lat/turizam/

Ponudu hotela, apartmana i privatnog smeštaja možete naći na web adresama turističkih organizacija Novog Sada, Iriga, Šida, Sremske Mitrovice, Sremskih Karlovaca, Bačke Palanke, Indije i Beočina.

SPOMEN-KOMPLEKSI, SPOMENICI I OBELEŽJA NOB-A U REJONU PARTIZANSKOG PUTA

- 1 Spomenik „Sloboda“ – Iriški venac
- 2 Spomen-kompleks Rohalj baze
- 3 Spomen-kompleks Jabuka
- 8 Spomen-česma posvećena 2. četi Fruškogorskog partizanskog odreda u blizini Rohalj baza na Šučakovom izvoru
- 9 Spomen-obeležja posvećena 4. četi Fruškogorskog partizanskog odreda i 6. proleterskoj istočnobosanskoj Narodnooslobodilačkoj udarnoj brigadi – Ciganski logor
- 10 Spomen-obeležje Mošin grob
- 11 Spomen-obeležje posvećeno 1. četi Fruškogorskog partizanskog odreda
- 12 Objekti, spomenici i grobovi u okviru i oko Odmarališta Letenka: Grob Spasenije Ignjatović i Makse Perišina
- 13 Spomenik posvećen Fruškogorskom partizanskom odredu – Potes Hajdučki breg
- 14 Spomen-obeležje Lepinjicin grob
- 15 Spomen-obeležje posvećeno 6. četi Fruškogorskog partizanskog odreda
- 16 Spomenik na mestu pogibije Boška Palkovljevića Pinkija
- 17 Spomen-obeležje posvećeno Ignjatu Pavlasu – Pavlasov čot

- 18 Spomen-obeležje posvećeno 3. četi Fruškogorskog partizanskog odreda – Brankovac
- 19 Spomen-obeležje 1. četi Podunavskog partizanskog odreda
- 20 Grob borca Lazara Nedeljkića Keraša – Pletena Anta ispred Norceva
- 21 Spomenik posvećen prvim iriškim partizanima – Potes Iriški kamen
- 22 Spomen-obeležje 2. četi Podunavskog partizanskog odreda – Astali
- 23 Spomen-obeležje 3. četi Podunavskog partizanskog odreda
- 24 Spomen-obeležje 4. četi Podunavskog partizanskog odreda. Na istom mestu su grobovi boraca: Svetozara Golubovića Mitraljete, Paje Zarića i Vase Vojnovića Crnog, poginulih 1942.

OBELEŽJA NOB-A NA PROSTORU FRUŠKE GORE U NASELJIMA U ŠIREM REJONU PARTIZANSKOG PUTA
Spomen-groblje, spomen-kosturnice i spomen-obeležje

- 4 Patrizansko spomen-groblje i spomen-obeležje žrtvama fašističkog terora – Sviloš
- 5 Spomen-kosturnica Grabovčana palih u borbi protiv fašizma – Grabovo
- 6 Spomen-kosturnica – Vizić
- 7 Spomen-obeležje Kamenolom – Rakovac

Spomenici palim borcima NOB-a i žrtvama fašističkog terora:

- 25 Bukovac
- 26 Sremski Karlovci
- 27 Beočin
- 28 Čerević
- 29 Susek
- 30 Neštín
- 31 Bingula
- 32 Divoš
- 33 Ležimir
- 34 Grgurevci
- 35 Mala Remeta
- 36 Jazak
- 37 Vrdnik
- 38 Čortanovci
- 39 Krušedol Selo

Spomenici palim borcima NOB-a

- 40 Sremska Kamenica
- 41 Spomenik Stručica posvećeno: Đorđu Markoviću Đilas, Zencelu Hunjadiju i Stanku Paunoviću Veljku – Rakovac
- 42 Spomenik četrdeset sedmorici boraca NOB-a Sremski Karlovci
- 43 Spomenik borcima NOVJ Nikoli Vojnoviću i Lazaru Radosavljeviću – Stražilovo
- 44 Spomenik poginulim članovima porodice Jovičić – Jazak
- 45 Spomenici borcima NOB-a iz Bešenova (Kosta Nikšić, Kosta Čirić i bista n. heroja Đorđa Nikšića Johana, pomenuti spomenici su u devastiranom stanju) – Bešenovo
- 46 Spomenik Mihajlu Zaharoviću Galanovu – Stara Bingula

SPOMENICI RODOLJUBIMA KOJE SU STRELJALI FAŠISTI

- 47 Spomenik Irižanima koje su streljali fašisti 1942. – Irig
- 48 Spomenik rodoljubima Vizića i Đipše koje su streljale ustaše 1943. – Manastir Đipša

BISTE

- 49 Biste narodnih heroja Stevana Petrovića Brileta i Dimitrija Lazarova Raše – Beočin
- 50 Bista n. heroja Stanka Paunovića Veljka – Beočin
- 51 Bista n. heroja Dimitriju Lazarovu Raši – Čerević
- 52 Bista Đorđa Šundukovića, prvog komandanta Podunavskog partizanskog odreda – Zmajevac

- 53 Bista n. herojke Anke Matić Grozde – Irig
- 54 Biste n. heroja Marka Peričina Kamenjara i Karla Bernasa – Grgurevci
- 55 Bista n. heroja Đorđa Nikšića Johana - Bešenovo (devastirano)
- 56 Bista Sime Relića, prvog komandanta Fruškogorskog partizanskog odreda – Bešenovački Prnjavor

Spomen-ploče posvećene palim borcima NOB-a i žrtvama fašističkog terora

- 57 Bukovac
- 58 Rivica
- 59 Šuljam
- 60 Bešenovo
- 61 Stara Bingula
- 62 Nerađin
- 63 Spomen-ploča u znak sećanja na Prvu sresku konferenciju AFŽ-a održanu u septembru 1943. u Divošu – Divoš
- 64 Spomen-ploča posvećena uspomeni na 250 palih boraca Osme crnogorske brigade, poginulih u okršaju sa fašistima i sahranjenih u Čalmi – Stara Bingula
- 65 Spomenik podignut u znak sećanja na spaljivanje Ledinaca tokom Drugog svetskog rata i Spomen-ploče palim borcima NOB-a i žrtvama fašističkog terora – Ledinci (sve na restauraciji u Zavodu za zaštitu spomenika kulture grada Novog Sada, tokom 2021)
- 66 Rodna kuća n. heroja Anke Matić Grozde – Irig